

AGENDA

1. Fien

De Fien-najaarsvergadering zal op zaterdag 8 november plaatsvinden te Leiden. De aangesloten verenigingen ontvangen hiervoor een uitnodiging.

2. Haarlem: tentoonstelling „Van flick tot choco-stick”; 100 jaar chocolade aan het Spaarne

Van 21 juni tot en met zondag 2 november is in het Historisch Museum Zuid-Kennemerland in Haarlem de tentoonstelling „Van flick tot chocolade-stick” te bezichtigen. De tentoonstelling gaat in op de geschiedenis van Droste en van de Fa. Rademakers BV, de huidige eigenaar van het fabriekscomplex.

In 1863 opende G.J. Droste sr. in de Grote Houtstraat te Haarlem een banketbakkerij annex „Salon de rafraîchissements”, waar de bezoeker een kop warme chocolademelk kon nuttigen. In 1890 begon Droste met de machinale productie van pastilles. Het fabriekje was eveneens in de Grote Houtstraat gevestigd, in het pand op de hoek met de Gedempte Oude Gracht. In 1897 besloot Droste de chocoldefabriek te verplaatsen naar een terrein buiten de stad, aan het Noorder Buitenspaarne, waar hij betere uitbreidingsmogelijkheden zag voor zijn bedrijf. Onder leiding van G.J. Droste jr. ontwikkelde NV Droste Cacao en Chocoladefabriek zich tot een industrieel grootbedrijf. De fabriek groeide uit tot een omvangrijk industrieel complex. Het hoofdgebouw met het beroemde tegeltableau van de Droste-verpleegster dateert uit 1925. Droste ontwikkelde zich tot een van de belangrijkste werkgevers van Haarlem. Rond 1965, op het hoogtepunt van het bedrijf, werkten er meer dan duizend mensen. Bijna de helft van de werknemers bestond uit vrouwen en meisjes die op de inpakafdeling werkten. Na 1970 ging het bergafwaarts met Droste. In 1975 werd het bedrijf overgenomen door Van Nelle. In 1986 verhuisde Droste naar Vaassen en vestigde Dutch Cacao/Rademakers zich in het complex aan het Spaarne. Ook dit bedrijf is inmiddels verhuisd naar een nieuwe fabriek, bij Halfweg. Het voormalige Droste-complex aan het Spaarne wacht nu op een nieuwe bestemming.

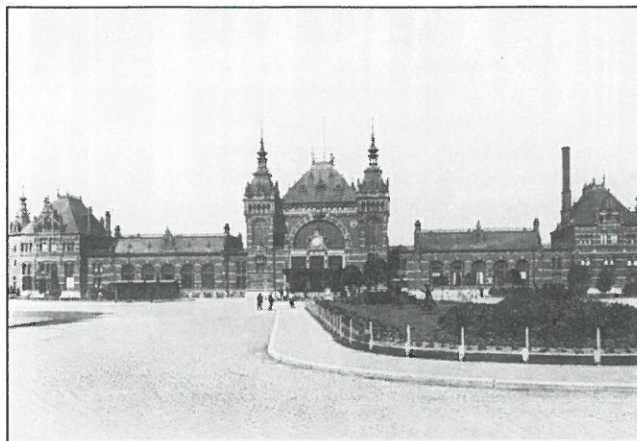
Op de tentoonstelling is veel bijzonder verpakkings- en reclamemateriaal van Droste te bewonderen. Ook wordt aandacht besteed aan het productieproces en de arbeidsomstandigheden. Daarnaast wordt een unieke bedrijfsfilm uit 1930 getoond, getiteld: „Droste altijd welkom”.

Historisch Museum Kennemerland, Groot Heiligland 47. Geopend: di-za 12.00-17.00 en zo 13.00-17.00 uur. Toegang gratis.

3. Den Bosch: tentoonstelling La Gare; de oude en nieuwe spoorzone van Den Bosch

Van 13 september t/m 30 november staat het stationsgebied van Den Bosch centraal in de tentoonstelling „La Gare” in het Noord-Brabants Museum te Den Bosch. Het nieuwe station van Den Bosch, dat vanaf november 1997 in gebruik zal worden genomen, vormt de kern van een uitgebreide stadsvernieuwing.

In de expositie wordt aandacht geschonken aan deze groot-schalige stadsontwikkelingsprojecten, maar worden vooral de vier opeenvolgende stationsgebouwen die vanaf 1870 Den Bosch met het spoorwegnet hebben verbonden, belicht.

Het tweede station van 's-Hertogenbosch, ontworpen door Eduard Cuypers.

Toen in 1870 in Den Bosch het eerste spoorwegstation werd neergezet, was dit een eenvoudig houten gebouw. Enkele decennia later werd dit vervangen door het statige neo-renaissancecomplex van architect E. Cuypers. In 1952 werd dit station wegens oorlogsschade vervangen door een gebouw in de trant van de Delftse School naar een ontwerp van architect S. van Ravesteyn, dat onlangs op zijn beurt werd afgebroken. Op dezelfde plaats verrijst nu het nieuwe station van architect Rob Steenhuis. De tentoonstelling volgt deze bouwgeschiedenis op de voet. De vier stations worden als vierluik gepresenteerd, waarin gekoppeld aan de architectuur van het betreffende gebouw telkens een stukje spoorweggeschiedenis wordt gevisualiseerd. Het nieuwe stationsgebouw vormt de kern van de verstedelijking van de spoorzone onder de benaming „La Gare”. Opvallende bouwprojecten markeren deze zone. Het gebied wordt via een wandelpromenade verbonden met het nieuwe bus- en spoorwegstation. Tegelijkertijd worden de 447 meter lange perronoverkappingen, in 1894-1896 vervaardigd door de constructiefabriek Begemann, gerestaureerd.

Naar aanleiding van deze tentoonstelling organiseert het Noord-Brabants Museum een cyclus van vier lezingen:

- *dinsdag 7 oktober*: drs. K. Buydoso: De geschiedenis van de vier Bossche spoorwegstations, met aansluitend rondleiding

- *dinsdag 14 oktober*: ir. Rob Steenhuis: Het nieuwe Bossche spoorwegstation

- *dinsdag 28 oktober*: ir. L. Vakar: Geschiedenis en restauratie van de stationsoverkappingen uit 1894

- *dinsdag 4 november*: ir. W. van der Made: De nieuwe spoorzone van Den Bosch

De lezingen + expositie vinden plaats in het Noord-Brabants Museum, Verwersstraat 41, Den Bosch, tel. 073-6877800.

4. Groningen: tentoonstelling „Drenten te water”

In het Noordelijk Scheepvaartmuseum te Groningen is tot 20 oktober een expositie te bezichtigen over het maritieme verleden van Drenthe. Wie aan Drenthe denkt, heeft doorgaans een beeld voor ogen van heidevelden, bossen en hunebedden. Toch kende de provincie in het verleden een rijke scheepvaartgeschiedenis, met Gasselternijveen aan het riviertje de Hunze als belangrijk redersoord en Meppel als belangrijk knooppunt van waterwegen. De geschiedenis van de Drentse scheepvaart heeft een nauwe relatie met de turfwinning. Turfschippers vervoerden vanaf de zeventiende eeuw de Drentse turf naar het midden en westen van ons land om de groeiende steden van brandstof te voorzien. De turfscheepvaart, die vooral plaatsvond via de Drentse Hoofdvvaart, het Oranjekanaal, het Stadskanaal en de Hoogeveensche Vaart, leidde tot tal van industriële activiteiten. Er ontstonden vele scheepswerven, waar niet alleen binnenvaartschepen werden gebouwd, maar zelfs kustvaarders, in het rederscentrum Gasselternijveen. Veel aandacht wordt besteed aan de scheepvaarthistorie van Meppel, waar ooit de landelijke schippersvereniging „Schuttevaer” werd opgericht. Er is een vitrine ingericht met materialen van het schippersgilde, dat al in de 16e eeuw in Meppel ontstond. Daarnaast biedt de expositie een overzicht van voorwerpen die herinneren aan de scheepvaart, zoals scheepsmodellen, gebruiksvoorwerpen voor aan boord, kacheltes, lampen en kleding die door binnenschippers werd gedragen. Het Scheepvaartmuseum is geopend: di-za 10.00-17.00 uur en zo 13.00-17.00 uur.

5. Utrecht: tentoonstelling „Buitenspoorig”

In het Spoorwegmuseum te Utrecht is tot 2 november een expositie ingericht die aandacht besteedt aan curiosa uit de depotverzameling van het Spoorwegmuseum. Na zeventig jaar verzamelen liggen er in de depots van het museum talrijke markante en soms hilarische kleinoden. De tentoonstelling betreedt de bezoeker letterlijk door een depotkast in te duiken om vervolgens af te dwalen door een doolhof van gangen en kasten. Elke kast levert weer een nieuwe verrassing op. Zo krijgen bezoekers zelf de kans om allerlei 'geheime voorwerpen' te ontdekken. Hoe raakten het toilet van Koning Willem III, een waterspuwer en een antiek scheepskompas in de verzamelingen van het museum verzeild? Uit het verhaal achter de vreemde voorwerpen leert de bezoeker waarom ze in het Spoorwegmuseum terecht zijn gekomen. De bezoeker mag, in een afsluitende prijsvraag, van een aantal voorwerpen zelf raden waar ze voor gediend hebben.

Nederlands Spoorwegmuseum, Maliebaanstation.

6. Utrecht: expositie „Watertorens in Nederland”

In het Waterleidingmuseum te Utrecht is van 13 september tot en met 16 november een expositie te bezichtigen over de geschiedenis van de watertorens in ons land. Het waterleidingmuseum is gevestigd in Utrechts oudste watertoren uit 1895 aan het Predikherenkerkhof. De expositie gaat in op de geschiedenis en de functie van de watertoren. De oudste nog bestaande watertoren van ons land dateert uit de zeventiende eeuw, maar heeft niets te maken met drinkwater. Het gaat hierbij namelijk om een watertoren in de tuin van paleis Soestdijk, die gebruikt werd om druk te zetten op de fontein in de paleistuin en als waterreservoir. Daarmee zijn dan ook twee hoofdfuncties van watertorens aangegeven: opslag van water en volgens het principe van de wet van de communicerende vaten druk op de waterleiding. Overigens wordt op de expositie ook aandacht besteed aan andere aspecten, zoals constructie van watertorens, architectonische ontwikkeling, etc. en in algemener zin aan waterwinning, distributie, etc. Ook wordt aandacht besteed aan het vraagstuk van watertorens die niet meer in gebruik zijn

en waar een nieuwe bestemming voor moet worden gevonden. De expositie wordt gehouden in het waterleidingmuseum, gevestigd in de oudste watertoren van Utrecht uit 1895 aan de Lauwershof. Behalve als museum is de toren nog steeds in bedrijf voor de drinkwatervoorziening van de Utrechtse binnenstad.

Waterleidingmuseum Utrecht, Lauwerhof 29, Utrecht. Tel. 030-2487211, geopend: di-vr en zo 13.00-17.00 uur, za 11.00-16.00 uur.

7. Rotterdam: Industrieel toerisme

De VVV in Rotterdam organiseert in samenwerking met het Educatief Informatiecentrum en het Rotterdam Portpromotion Council een excursieprogramma langs musea, bedrijven en havens. Bij de Rotterdamse VVV is nu zelfs een aparte informatiebalie geopend voor industrieel toerisme. De excursie „Mainports” kan elke donderdag t/m 30 oktober worden geboekt. Deze excursie voert langs Rotterdam Airport, het containeroverslagbedrijf ECT en eindigt met een vaartocht met de draagvleugelboot „Flying Dutchman”.

Boekingen: Desk industrieel toerisme, Coolsingel 67, Rotterdam, tel. 010-4023234.

8. Gent (B): cursus „Inleiding tot de Industriële Archeologie”

Het Instituut voor Conservatie en Restauratie van de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst in Gent organiseert een zevendaagse cursus over industrieel erfgoed. De cursus wordt gehouden in de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, Zwartezusterstraat 34 te Gent, en begint op zaterdag 25 oktober 1997. Het cursusprogramma gaat in op de geschiedenis en achtergrond van industrieel erfgoed, de geschiedenis van nijverheid en techniek in Vlaanderen en de studie naar het industrieel verleden op plaatselijk terrein.

Overigens staat de Open Monumentendag in Vlaanderen dit jaar in het teken van industrieel erfgoed.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Stichting Baet en Borgh

De monumentenstichting Baet en Borgh, actief in het land van Maas en Waal en het westelijk deel van het Rijk van Nijmegen, heeft onlangs opdracht gegeven tot een bijzonder project: de herbouw van de schoorsteen bij het stoomgemaal „De Tuut” in Appeltern. Baet en Borgh is eigenaar van dit laatste overgebleven stoomgemaal in het land van Maas en Waal. Het stoomgemaal dateert uit 1917 en is in 1969 buiten bedrijf gesteld. Bijzonder aan dit object is dat het gemaal vrijwel geheel in de oorspronkelijke staat verkeert, compleet met de technische installatie, waaronder de stoomketels en de stoommachines, twee stuks Stork Stumpf horizontale eencilindermachines uit 1918.

Begin juni jl. is gestart met een belangrijke fase van de restauratie, de herbouw van de 40 meter hoge schoorsteen, die eind jaren zestig is gesloopt. De herbouw is een uniek project, omdat het bouwen van een gemetselde schoorsteen nagenoeg niet meer voorkomt in ons land. Er zijn dan ook nog slechts twee bedrijven in Nederland die dit volgens de traditionele methode kunnen uitvoeren. De schoorsteen wordt vanaf het maaiveld 40 meter hoog en wordt gebouwd op de bestaande fundering van 5 meter dik, die weer wordt gedragen door 36 houten palen. Voor

het metselwerk worden speciaal uit Zuid-Duitsland geïmporteerde strengpersradiaalstenen toegepast. Dit zijn taps toelopende stenen, die de schoorsteen de gladde ronde vorm moeten geven. De herbouw van de schoorsteen zal ca. eind augustus voltooid zijn.

Na de herbouw van de schoorsteen zal het volgende onderdeel van de restauratie van het gemaal beginnen: het bedrijfsklaar maken van de ketels, de stoommachines en de pompen. Verwacht wordt dat het historische gemaal over een jaar weer „bedrijfsklaar” zal zijn.

Oproep

Onderzoek naar glas-in-loodramen in bedrijfsgebouwen

Mevr. drs. M. Perin, kunsthistorica, vraagt de lezers van *Industria* naar gegevens over de aanwezigheid van glas-in-loodramen in bedrijfsgebouwen. Mevr. Perin doet onderzoek naar de toepassing van glas-in-loodramen in bedrijfspanden, waarop voorstellingen voorkomen over industriële arbeid en arbeidsprocessen. In de jaren twintig en dertig zijn deze ramen populair geweest bij bedrijven in de industriële en financiële wereld. Naar deze ramen, waarvan een aantal reeds verdwenen is, is weinig onderzoek gedaan. In haar onderzoek wil mevrouw Perin vooral aspecten belichten als: vanuit welke beeldende achtergronden zijn voorstellingen over arbeid ontstaan, heeft zich daarbij een trend afgetekend en welke invloed heeft het materiaal glas op de keuze van de afbeeldingen gehad. In eerste instantie richt het onderzoek zich op een inventarisatie van ramen in bedrijven en kantoren. Deze inventarisatie is noodzakelijk om een beeld te krijgen van wat nog aanwezig is.

Heeft u gegevens over de aanwezigheid van glas-in-loodramen in bedrijfsgebouwen of kantoren in uw bezit, dan verzoek ik u hierover met mij contact op te nemen.

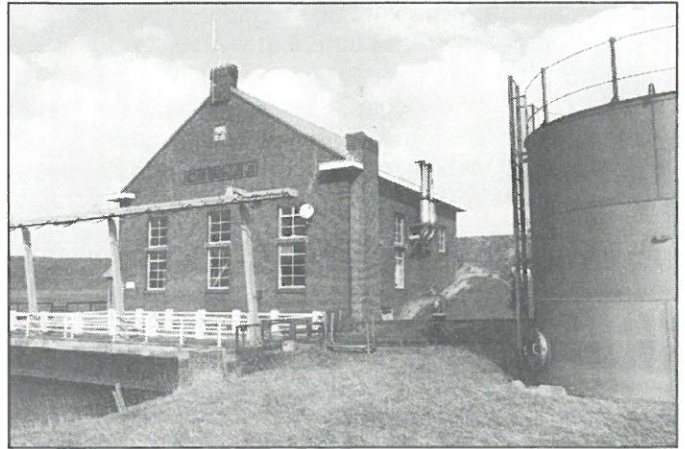
Mevr. drs. M. Perin, Stalen Enk 16, 6881 BR Velp, tel. 026-3621750 (na 21.00 uur).

BERICHTEN

GRONINGEN

Leens: de gemeente De Marne heeft 46 gebouwen in de gemeente voorgedragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. Onder deze objecten is een aantal belangwekkende infrastructurele objecten, zoals de paarden-tramremise te Ulrum, de gietijzeren ophaalbrug bij Niekerk, het voormalige stationsgebouw te Ulrum uit 1923 aan de lijn Winsum-Zoutkamp, een rolpaal aan het Leensterdiep en een weegbrug met diensthuisje bij Ulrum.

Termunterzijl: het uit 1931 daterende dieselgemaal Cremer bij Termunterzijl zal op termijn worden vervangen door een nieuw gemaal vanwege de bodemdaling ten gevolge van de aardgaswinning in Groningen. Het waterschap Eemzijlvest wil het oude gemaalgebouw met de inventaris behouden voor het nageslacht. Hiervoor is het waterschapsbestuur op zoek naar een stichting die het gemaal een museumfunctie kan geven. Het gemaal Cremer werd gebouwd door architect P.G. Cremer voor een bedrag van f 356.000,-. Het gemaal verving indertijd 39 stoomgemalen en dieselmolens in het Oldambt.

Termunten: gemaal „Cremer”.

OVERIJSEL

Kampen: de gemeente Kampen heeft een voorstel ingediend om 26 gebouwen en objecten op de Rijksmonumentenlijst te plaatsen. Op de conceptlijst staan onder meer het uit 1909 daterende NS-station, de uit de negentiende eeuw daterende uitwateringssluis in de Mandjeswaard en een hardstenen gedenknaald in de polder Mandjeswaard. Dit gedenkteken is eind negentiende eeuw opgericht door de Maatschappij tot verbetering van het „Zwolsche Diep”, ter herinnering aan de biezencultuur die op deze plaats floreerde vanaf 1850.

Kamperzeedijk: er worden plannen gemaakt om het historische stoomgemaal Mastenbroek uit te breiden met een bezoekerscentrum. De Stichting Stoomgemaal Mastenbroek is druk bezig met een haalbaarheidsonderzoek naar een dergelijk centrum, dat zich in brede zin moet gaan richten op alles wat met waterbeheer te maken heeft. Het nieuwe bezoekerscentrum moet het gemaal een nieuwe impuls geven. Het zou een educatief centrum moeten worden, waar de bezoeker inzicht krijgt in de verschillende vormen van bemalingstechniek in Nederland, maar ook aan het kwaliteitsbeheer van water en het landschapsbeheer.

Naast een bezoek aan het stoomgemaal en het educatief centrum wordt gedacht aan het organiseren van excursies in de naaste omgeving van het gemaal, bijvoorbeeld naar de Prinsensluis, een eeuwenoude uitwateringssluis en de uit de negentiende eeuw daterende sluis met rolbrug in de haven van Genemuiden. Ook wil het bestuur van de Stichting Stoomgemaal Mastenbroek de samenwerking vergroten met andere instellingen op het gebied van industrieel erfgoed, zoals het tapijtmuseum in Genemuiden en de kalkovens in Hasselt.

GELDERLAND

Bunschoten: de gemeente Bunschoten heeft de voormalige zuivelfabriek „Eemlandia” voor 1,4 miljoen gulden overgenomen van de particuliere eigenaar L. Nieuwenhuizen. Na sanering van de vervuilde grond zal de gemeente het uitgebreide complex weer overdragen aan een derde partij, die de fabriek zal gaan restaureren en op de grond ernaast 26 woningen gaat bouwen. Met deze constructie blijft dit industriële monument voor de gemeente Bunschoten behouden. Het complex „Eemlandia” is nu in gebruik als bedrijfsverzamelgebouw en blijft deze bestemming houden na de restauratie. Enkele ontsierende bijgebouwen zullen worden gesloopt.

in beton van ons land. Het boek besteedt ook aandacht aan de transformatie van dit gebouw naar een museale functie naar de plannen van de Italiaanse architect Aldo Rossi. Het boek is verzorgd uitgegeven en is gedrukt op papier in verschillende geeltinten en bruin en bevat vele historische afbeeldingen en tekeningen van de nieuwe situatie.

2. Brenkelen, Rinke van: *Getuigen van een wereld die verdween: monumenten van bedrijf en techniek in Amsterdam*. Amsterdam, Bureau Monumentenzorg, 1996. 127 blz., geïll., lit. opg., 23 cm. ISBN 90.62741002. Prijs f 24,95. Enkele jaren na het verschijnen van „Vallende schoorstenen; industriële monumenten in Amsterdam” is nu een nieuwe publicatie over dit onderwerp in de hoofdstad verschenen. Aan de hand van negen thema's worden vijftig industriële locaties behandeld. Het gaat hierbij om thema's als spoorwegen, opslag, scheepvaart, waterstaat, productie, bruggen en straatmeubilair. Per thema wordt een algemene inleiding gegeven, waarna van elk object een beschrijving wordt gegeven met de historische context. Opvallend is dat vele van de beschreven objecten een nieuwe bestemming hebben gekregen, in de meeste gevallen een woonfunctie. Fraaie uitgave voor een breed publiek, geïllustreerd met zwart-witfoto's.

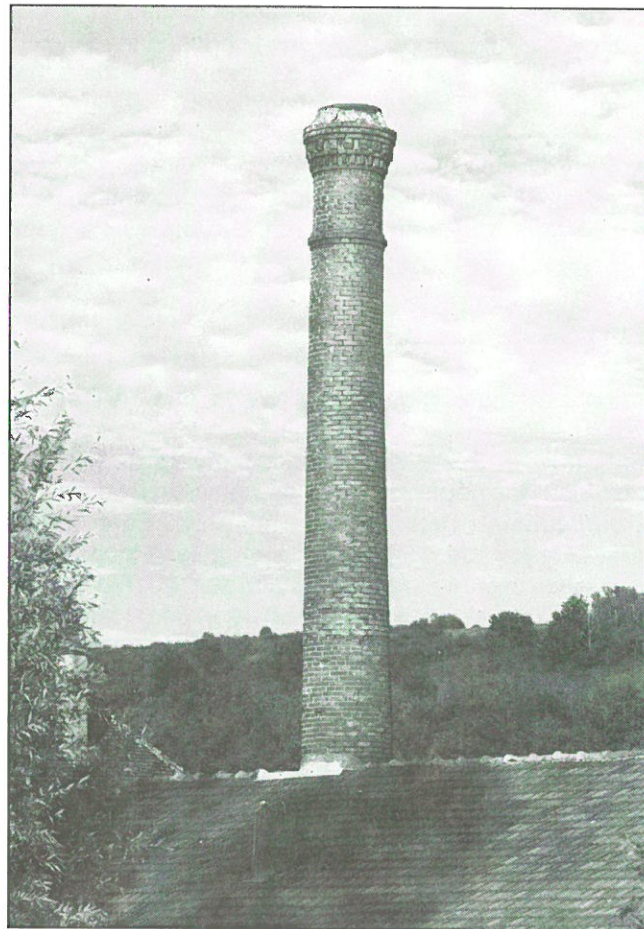
AGENDA-EXTRA

FIEN-symposium „Schoorstenen”, Tilburg

Op vrijdag 31 oktober organiseert FIEN een symposium met als thema: „Fabrieksschoorstenen”. Een aantal aspecten van de schoorsteenbouw zal door diverse deskundigen worden belicht. Het symposium zal plaatsvinden in het Nederlands Textielmuseum te Tilburg. Voor geïnteresseerden is het dé gelegenheid om zich op de hoogte te stellen van het fenomeen fabrieksschoorsteen: de bouw, de vormgeving, het gebruik, markante voorbeelden, onderhoud, de rol van Monumentenzorg, etc. Tevens zal op deze dag een nieuwe stichting in het leven worden geroepen, die zich bezig zal gaan houden met documentatie en behoud van schoorstenen in Nederland. Voor aanmelding en voor meer informatie kunt u bellen met de secretaris van FIEN, dhr. C. Weevers, tel. 023-5353624, of met de secretaris van de Stichting Haags Industrieel Erfgoed, dhr. K. Havelaar, tel. 070-3897508. Kosten deelname: nog niet bekend.

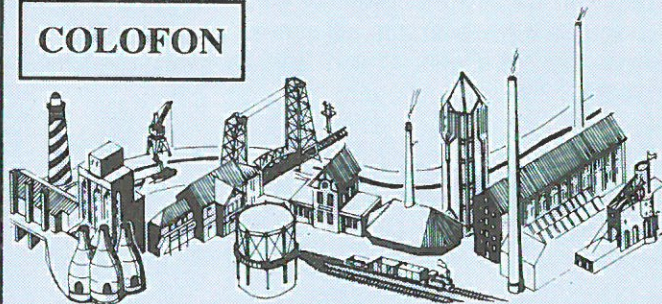
Het programma is als volgt:

- 10.15-10.45 uur: ontvangst met koffie
10.30-12.30 uur: opening en lezingen door:
drs. P. Nijhoff, Rijksdienst Monumentenzorg
dipl. ing. Hr. Fr. Hemseler, schoorsteendeskundige Duitsland
dhr. A. Barnard, schoorsteendeskundige Nederland
14.00-17.00 uur: busexcursie langs fabrieksschoorstenen in Tilburg en omstreken
17.30 uur: afsluiting

„ARC ET SENANS (Franse Jura)-schoorsteen”.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

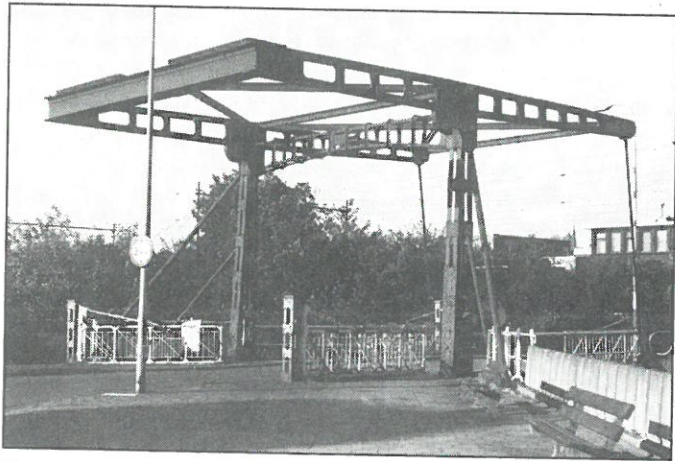
Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller). Kopij voor Industria 1997 no. 5 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 30 september 1997. Secretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1997 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oost-einde 13, 7772 CA Hardenberg.

UTRECHT

De Bilt: het KNMI in De Bilt zal nog dit jaar een museum gaan inrichten met een collectie historische meetinstrumenten. Het museum zal worden gevestigd in het vroegere paviljoen van de afdeling aardmagnetisme, dat dateert uit 1895. Al jaren werd gezocht naar een oplossing voor de her en der verspreid liggende onderdelen van de historische collectie, die onder meer apparatuur bevat van de oprichter van het KNMI, Buys Ballot, en van de historische expeditie van Willem Barentz naar Nova Zembla. Het paviljoen waar het museum in wordt gevestigd, is qua constructie heel bijzonder. Vroeger werden in dit gebouw de magnetische velden van de aarde gemeten. Om de metingen zuiver te kunnen uitvoeren, mocht in het hele gebouw geen metaal voorkomen.

Utrecht: de Jeremiebrug, een ijzeren ophaalbrug over de Kruisvaart tussen Westerkade en de Vondellaan, is onlangs geheel hersteld. De ophaalbrug dateert uit 1912 en staat sinds 1996 op de gemeentelijke monumentenlijst. De brug verkeerde in slechte staat; zowel het houten wegdek als de gietijzeren onderdelen van de handbediende ophaalbrug waren dermate aangetast dat een ingrijpend herstel noodzakelijk werd. De brug werd ter plekke gedemonteerd en afgevoerd naar het bedrijf van de fa. Knook Staalconstructies in Moerdijk. Bij dit bedrijf werden de ijzeren onderdelen van de brug gegritstraald en weer met klinknagels aan elkaar bevestigd. Onder de dikke verflagen kwam ook het naambordje van de oorspronkelijke bouwer van de brug weer tevoorschijn: de Utrechtse grofsmederij P. Hormann. De ophaalbrug is weer in de oorspronkelijke kleuren, okergeel en zwart, geverfd.

Utrecht - Jeremiebrug.

Noord-Holland

Amstelveen: op het terrein van de Koninklijke Nederlandse Springstoffenfabriek (KNSF) aan de Amstel zal een bedrijvenpark worden gerealiseerd, met behoud van een aantal markante industriële monumenten. Na een door de gemeente uitgevoerde inventarisatie is gebleken dat meer objecten kunnen blijven behouden dan aanvankelijk de bedoeling was. Het nieuwe plan behelst het behoud van een aantal gebouwen van de voormalige kruidfabriek als industrieel monument. Niet alleen de watertoren en een rijtje bedrijfswoningen, maar ook een onderdeel van de stelling van Amsterdam op het KNSF-terrein zal worden geïntegreerd in de nieuwe bebouwing. De springstoffenfabriek is sinds 1991 buiten gebruik.

Amsterdam: de Stichting Vrienden van het Westergasfabriekterrein heeft een plan ontwikkeld voor hergebruik van de twee oude gashouders op het terrein van de Wester-

gasfabriek. De Stichting wil de gashouders ombouwen tot overdekte parkeerplaats voor auto's. Al jaren kampt het stadsdeel Westerpark met een nijpend parkeerprobleem en in de toekomst moeten bezoekers van het nog in te richten cultureel park op het gasfabriekterrein hun auto ergens kwijt kunnen. De twee autogashouders kunnen ieder vierhonderd auto's bergen. Technisch is het geen probleem de rond 1880 gebouwde fundamenten van de gashouders aan te passen. Het plan is ter behandeling aan het stadsdeel Westerpark aangeboden.

Cruquius: de Stichting Stoomgemaal Cruquius heeft van de VSB-bank een bedrag van f 100.000,- gekregen. Dit bedrag zal worden gebruikt om de plannen voor het weer in werking stellen van het historische maalwerktuig te realiseren. Het gemaal de Cruquius, een van de drie gemalen die de Haarlemmermeer in 1848 drooglegden, is sinds 1933 buiten bedrijf en heeft een museale functie. De Stichting Cruquius wil ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum van de drooglegging van de Haarlemmermeer in 2002 de stoommachine weer bedrijfsvaardig maken. Omdat de stoomketels in 1935 werden gesloopt, zal de machine met een hydraulisch hulpsysteem in beweging worden gezet. Het gemaal maakt deel uit van de monumenten-top 100 van Nederland.

Zaandam: United Biscuits, eigenaar van Koninklijke Verkade, onderzoekt de mogelijkheden van verplaatsing van de koekjes- en chocoladefabriek van de oude locatie aan de Zaanover naar elders. De gemeente Zaanstad wil het fabrieksterrein een woonbestemming geven, met behoud van karakteristieke bedrijfsgebouwen, zoals het gebouw van de koekjesfabriek uit 1886, dat een beeldbepalend industrieel monument is. De rivier de Zaan en zijn oevers verliezen de laatste jaren steeds meer hun oude industriële functie.

ZUID-HOLLAND

Capelle a.d. IJssel: de restauratie van het stoomgemaal Jan Anne Beijerinck vordert gestaag. Het uit de 19e eeuw daterende gemaal wordt ingericht tot Oudheidkamer. Het ketelhuis wordt verbouwd tot expositieruimte. Het in eclectische stijl gebouwde gemaal is in 1899 tot op de fundamenten afgebroken en geheel in oude stijl weer opgebouwd. Deze ingreep was noodzakelijk om de oorspronkelijke vijzels van het gemaal te vervangen door de nu nog aanwezige centrifugaalpomp en de stoommachine te vervangen door een zuiniger type. Hiervoor was het noodzakelijk het gebouw af te breken, omdat de machines te groot waren om door de kleine deuren te worden afgevoerd.

Gouda: een voormalig fabriekscomplex in de Goudse binnenstad, ingeklemd tussen de Turfmarkt en Nieuwe haven, is onlangs geheel verbouwd tot een complex met bedrijven en huurappartementen. De oude fabrieksgebouwen behoorden vroeger toe aan een groothandel in dakbedekkingsmaterialen en een fabriek voor papier- en verpakkingsmaterialen.

De benedenverdieping van de fabriek dateert uit 1700, terwijl de bovenbouw eind vorige eeuw is toegevoegd na een omvangrijke brand. De Goudse architect Tjeu Bonten kocht de oude fabrieksgebouwen en maakte een uitgekiend plan om dit industrieel monument een nieuw leven te geven. Bij de verbouwing is gestreefd naar een harmonieus samengaan van oude elementen en moderne materialen. Hypermoderne glas- en roestvrijstalen constructies zijn aangebracht naast oude, door de tijd aangetaste bak-

stenen muren. Opvallende toevoeging aan het interieur is een glazen liftkoker annex trappenhuis, welke is aangebracht tussen de twee fabrieksgebouwen. Sinds de oplevering in december 1996 hebben drie bedrijven hun intrek genomen op de begane grond en zijn alle huurappartementen inmiddels bewoond

Hellevoetsluis: het laatste in Nederland gebouwde lichtschip, de Noordhinder 12, is onlangs door het ministerie van Verkeer en Waterstaat overgedragen aan de gemeente Hellevoetsluis. Het lichtschip krijgt een ligplaats in de Industriehaven en gaat dienstdoen als toeristische trekpleister. Een plaatselijke vrijwilligersorganisatie gaat het schip opknappen, een karwei dat zeker twee jaar in beslag zal nemen. De Noordhinder 12 liep in 1963 op een werf in Zaltbommel van stapel en heeft tot 1994 dienstgedaan op de standplaats Noordhinder, 75 kilometer zuidwestelijk van Vlissingen. De inrichting van het schip is voor een deel nog in de oude staat.

Krimpen aan de Lek: de monumentale watertoren in het gehucht Schuwacht aan de Lek is door de waterleidingmaatschappij WZHO buiten bedrijf gesteld. De gemeente Nederlek wil de watertoren graag behouden en deze een nieuwe functie geven. De WZHO heeft echter al te kennen gegeven de toren te willen slopen. Vooralsnog zal de gemeente een eventuele slooiaanvraag tegenhouden.

Strijen: de gemeente Strijen wil de uit 1883 daterende oude lichtopstand aan de Havendam bij Strijensas kopen van Rijkswaterstaat en op de Rijksmonumentenlijst laten plaatsen. De lichtopstand is sinds 1995 buiten gebruik gesteld en vervangen door een radarbaken. De uit gietijzer geconstrueerde toren is acht meter hoog en bestaat uit drie etages van ieder vier panelen. De toren wordt bekroond door een achtkantig lichthuis met een balustrade. Van dit type lichtopstand zijn in Nederland nog twee soortgelijke exemplaren te vinden, in Den Oever en in Staveren. De lichtopstand is nu nog alleen over water te bereiken, maar de gemeente wil in de toekomst een verbindingsbrug naar de toren aanleggen, zodat deze voor het publiek bereikbaar wordt.

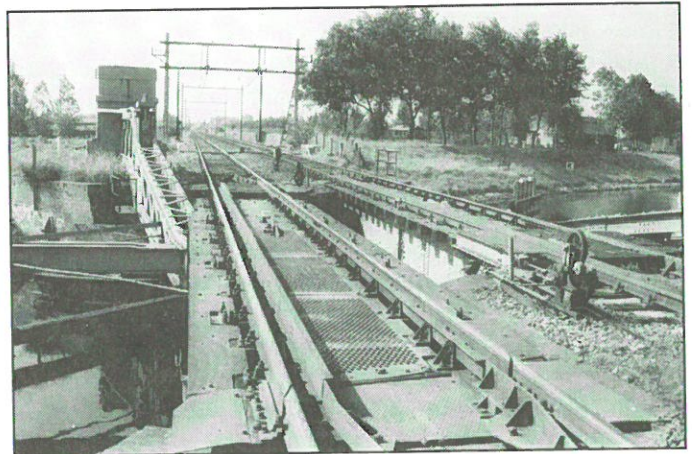
NOORD-BRABANT

Helmond: een van de oudste industriële monumenten van Helmond dreigt onder de slopershamer te vallen. Het gaat hierbij om het oude textielabriekje Karelstein aan de Kanaaldijk Noord-west. Karelstein, dat het uiterlijk heeft van een oud herenhuis, werd begin vorige eeuw gebouwd als woonhuis annex weverij. Sinds 1984 staat het gebouw op de gemeentelijke monumentenlijst. Een aanvraag om het gebouw op de rijksmonumentenlijst te plaatsen, is nog in behandeling. Desondanks maken de Monumenten Werkgroep Helmond en de stichting Industrieel Erfgoed Helmond zich zorgen over het voortbestaan van de weverij. Karelstein, dat eigendom is van de fa. Van Dam Golfkarton, verkeert in vervallen toestand. De fa. Van Dam kocht het pand in 1992 om de grond in de toekomst te gaan gebruiken voor een uitbreiding van de fabriek.

ZEELAND

Arnemuiden: provinciale staten van Zeeland gaan akkoord met de aanwijzing van de spoorwegdraaibrug over het Arnekanaal tot rijksmonument. De spoorwegdraaibrug bij Arnemuiden is uniek qua constructie. De draaibrug bestaat uit twee in een hoek van 45 graden geplaatste draaiarmen en is gebouwd in 1913 door de Noord-Nederlandse machinefabriek in Winschoten. Aanvankelijk wilde

de NS de draaibrug vervangen door een duiker, wat tot protesten onder de lokale bevolking leidde.

Arnemuiden - spoorwegdraaibrug.

Vlissingen: de scheepswerf De Schelde vertrekt na 122 jaar uit de binnenstad van Vlissingen. In het kader van een grootscheepse reorganisatie van het bedrijf zal de werf haar activiteiten verplaatsen naar het industrieterrein Vlissingen-Oost, waar De Schelde al een vestiging heeft. Hiermee komt een einde aan de opvallende verschijning van de scheepswerf, die onlosmakelijk verbonden was met het stadsbeeld van Vlissingen. Het vrijkomende 33 ha grote werfsterrein zal ruimte bieden aan een nieuw stads-hart, waarin volgens de voorlopige plannen ruimte is voor de bouw van ca. 1200 woningen, enkele kantoren en recreatie. Slechts enkele historische bedrijfsgebouwen zullen bewaard blijven als herinnering aan de scheepswerf. Een uit de achttiende eeuw daterend scheepsdok, nu nog begraven onder een later gebouwde loods, zal vrijgelegd worden en in oude staat worden hersteld. Het oude hoofdkantoor met zijn imposante statige hal in art decostijl blijft behouden, evenals de voormalige timmerwinkel uit de negentiende eeuw. Verder zal een van de scheepskranen blijven staan. De bodem van het werfsterrein is zwaar vervuild. Met een grondige sanering is 58 miljoen gulden gemoeid. Realisatie van de ambitieuze plannen zal nog zeker vier jaar duren.

LITERATUURSIGNALERING

1. *Céramique Maastricht*. Red. J.B.M. Vercauteren. Rotterdam, Uitgeverij 010, 1996. 128 blz., geïll., lit.opg., 32 cm. ISBN 90-64502625. Prijs f 49,50.

Het voormalige fabrieksterrein van de Société Céramique is gelegen aan de oostelijke oever van de Maas in het stadsdeel Wijk. Begin jaren negentig werd het uitgebreide fabriekscomplex aangekocht door de gemeente om op deze plaats een nieuwe stadswijk te creëren. Dit boek besteedt aandacht aan de historie van dit gebied, de geschiedenis van de Céramiquefabriek, de fabrieksgebouwen en de reconstructieplannen voor het gebied, die werden uitgevoerd volgens een masterplan van architect Jos Coenen. Van het historische fabriekscomplex van De Céramique bleven twee onderdelen behouden, welke in de nieuwe wijk werden geïntegreerd: de bordenhal en de bekende in beton gebouwde bedrijfshal van architect Wiebenga, een van de vroegst gebouwde bedrijfsgebouwen